

ПОГЛЯДИ ХВЕДОРА ВОВКА НА РАСОВІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.

З великою прикрістю приходиться признати, що антропологічні прикмети нашого українського народу до сьогодні ще дуже мало відомі. Правда, що вже в другій половині минулого століття етнографи: Andree¹⁾, Головацький²⁾, Чубинський³⁻⁴⁾, Ratzel⁵⁾ і другі⁶⁻⁷⁾, принагідно звертали увагу на особливі фізичні й духові прикмети українського народу, правда також, що в тому самому часі антропологи: Kopernicki⁸⁻¹⁰⁾, Majer^{11 13)}, Diebold¹⁴⁾, Himmel¹⁵⁾, Талько-Гринцевич¹⁶⁻²²⁾, Еркерт²³⁾, Weisbach²⁴⁾, Краснов²⁵⁻²⁶⁾ і Гильченко²⁷⁾, навіть досліджували фізичні прикмети нашого народу, одначе мимо цього питання расовости українського народу полишилось нерозв'язаним через те, що не було достаточного науково зібраного матеріялу.

Тимчасом антропологічні розсліди народів середньої й західньої Європи поступали швидко вперед і спираючись на поважному науковому матеріялі, антропологи стараються установити основні расові типи Європи. Перші спроби в цьому напрямі виказали наглядно, що зрозуміння антропологічних відносин у славянських народів стрічається із непоборимими труднощами. Наслідком цього Retzius²⁸⁾ у своїй класифікації європейських расових типів перейшов над Слав'янами до деннього порядку; так само зробив і Ripley²⁹⁾, виправдуючи цей свій поступок бодай тим, що по його думці Слав'яне, так само як і Фіни, не є європейськими автохтонами! Доперва Deniker³⁰⁻³¹⁾, уроджений і вихований у давній Росії і добрий знавець антропологічної славянської літератури, не поминув Слав'ян у своїх дослідях расових прикмет європейських народів. У своїй відомій класифікації, яка найбільш відповідає антропологічним відносинам Європи, він зачислив північних Слав'ян, себто: Поляків, Білорусів і Москалів, до своєї Східньої (Орієнтальної) „раси“, а південних Слав'ян, себто: Чорногорців, Сербо-Хорватів, а по части Словінців і південно-західних Чехо-Сло-

ваків, зачислив він до так званої Ядранської (Адрійської або Динарської) раси. Одначе про Українців Deniker майже й не згадує у своїй клясіфікації, знов таки ізза недостачі відповідного матеріялу.

Таким способом сталося, що у всіх трьох клясіфікаціях європейських „рас“ не згадується цілком про український народ, цей народ, що числить 36 міліонів та одноцільною масою замешкує значну частину Європи, о просторі майже 900.000 km² від Попраду по Кавказ, від Прип'яті по Чорне море.

Така дивовижна подія мусіла звернути увагу антропологів і на засіданнях парижського Антропологічного Товариства, яке до кінця минулого століття було осередком антропологічного наукового руху, часто задержуваноя над питанням: до якої „раси“ належать Українці? Особливо різько виступило це питання в дискусіях над працями Denikera³⁾, на яких він відтак оснував свою відому клясіфікацію європейських „рас“. Щоби рішити це питання парижське Антропологічне Товариство, в 1902 році рішило розслідити антропологічні прикмети українського народу й цю наукову місію доручено діяльному членови цього Товариства, професорови Антропологічної Школи в Парижі й нашому землякови Хведору Вовкови (Th. Volkov).

Цей великий вчений і знавець антропології з жаром віддався цій справі. Завдяки допомозі парижського Антропологічного Товариства й львівського Наукового Товариства ім. Шевченка, Хведір Вовк через три роки (від 1903 р. до 1905 р.), розсліджував антропологічні прикмети українського народу в Галичині, Буковині й тодішній Угорщині; колиж в 1905 р. покликано нашого вченого до Петербурга, на доцента антропології в тамошньому університеті й директора (хранителя) Музея Александра III., тоді він поручив дальше ведення дослідів в давній Австрії своїм ученикам, а сам зорганізував такі самі досліди скрізь по Великій Україні. Ось так аж до 1914 р. ведено систематичні досліди над антропологічними прикметами українського народу, по всій його етнографічній області й таким чином зібрано багатий науковий матеріял.

На жаль Хведір Вовк не в спів докінчити своїх студій над багатим зібраним матеріялом; велика світова війна та ненадійна, передчасна смерть в 1916 р. не дозволили йому докінчити цієї так дорогої для нього многоважної праці. Два коротенькі звіти із наукових поїздок по Галичині й Буковині та Угорщині, предложені на засіданнях Антропологічного ТОВА-

риства в Парижі³³⁻³⁴), короткий огляд антропологічних прикмет Гуцулів, видрукований у виданнях Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові³⁵), невеличка популярна стаття в московському журналі: „Українській Вѣстникъ“³⁶) та прегарна праця в знаменитому московському видавництві: „Українській народъ въ его прошломъ и настоящемъ“³⁷) — от і все, що нам полишив невіджалуваної пам'яті великий наш антрополог і етнолог, як вислід своїх довголітніх дослідів над расовістю українського народу. А тимчасом приятелям Покійного відомо, що він полишив готовий до друку огляд антропологічних прикмет Лемків і Бойків, що приготував основну студію про расовість Українців та, що мав докладно з'ясований погляд на це, для нас і для науки так многоважне питання, оснований на своїх довголітніх дослідях.

Обі згадані московські праці одинокі в яких з'ясовані в цілості вислиди студій Хведора Вовка, як популярного характеру, недоступні для наукових кругів, наслідком цього погляди Покійника на антропологічний характер українського народу дотепер невідомі дослідникам-спеціалістам, на превелику шкоду науки антропології й української науки з особна. З огляду на те, як ученик і співробітник покійного Хведора Вовка, я вважав своїм обов'язком розказати про згадані погляди великого Покійника та його досліди, у своєму викладі про антропологічні прикмети українського народу на першому Конгресі Славянських Географів й Етнографів, що відбувся в Празі минулого року в днях від 4-го до 8-го червня³⁸). Одначе праці цього конгресу до сьогодні неопубліковані й нема надії, щоби вони швидко побачили денне світло. Ті причини й спонукали нас до написання отсих рядків. Ми переконані, що це тим більше конечно, що весь матеріал згаданих антропометричних дослідів невіджалуваного нашого вченого й його співробітників, захований у Всеукраїнській Академії Наук в Києві, для дослідників на разі недоступний і мабуть ще довго лежатиме невикористаний.

В часі наших студій в Кабінеті Антропології петербурського університету, в шкільному році 1912/13, ми завдяки ласкавості його управителя, покійного Хведора Вовка, мали нагоду студіювати згаданий цінний антропометричний матеріал і хоч ще нема докладних, подрібних розслідувань його, у нас є під рукою найважніші пересічні дані та головні висновки, до яких дійшов покійний наш Учитель і ми вважаємо, що добро укра-

їнської науки вимагає подати їх до відома тих всіх вчених, які цікавляться або й займаються згаданим питанням.

Всі антропометричні розсліди антропольогічних прикмет українського народу були dokonані покійним Хведором Вовком і його учениками по одній і тій самій французській методі, яка вживається в Робітні Брока Антропольогічного Товариства в Парижі. Поміри роблено на живих людях обох полів, переважно тільки на селянах і робітниках, по повітам і уїздам, переїзджаючи кожний повіт або уїзд в поперек більше разів та беручи поміри по змозі в найбільшій скількості місцевостей на те, щоби зібрати по змозі найбільш ріжнородний і всесторонний матеріал. Поміри й спостереження записувано на особливих картинках, уложених Хведором Вовком і Леонсом Manouvrier, директором Антропольогічної Школи й Робітні Брока Антропольогічного Товариства в Парижі. Роблено обовязково наступуючі спостереження й поміри:

Імя і назва	Висування ягідок
Місцевість походження	Загальна високість лиця
Народність і мова	Найменча широкість лоба
Заняття	Високість лобо-зубна
Вік	Високість лобо-підборідня
Здоровість	Високість носо-зубна
Колір волосся	Високість носа
Колір очей	Широкість носа
Зріст сидячки	Профіль носа
Зріст стоячки	Висування носа
Високість коліна	Косозубість
Високість кісточки	Внутрішній промір кутів очей
Довжина від ліктя до кінця серед. пальця	Внішній промір кутів очей
Найменчий обвід шиї	Високість носо-губна
Продовжний промір голови	Широкість рота
Поперечний промір голови	Високість нижн. щелепа
Високість черепа	Велика вісь вуха
Промір двурармовий	Мала вісь вуха.

Колиж це було можливим, на роздягнутому чоловіці, були брані отсі поміри:

Високість верхка лопатки	Високість великого овороту
Високість лона	Промір плічний
Високість пупа	Промір бедровий.
Високість бедра	

Крім цього обов'язково бралоя обрис руки й стопи, а коли було можливо також і зразки волосся. Значна частина поміряних була також фотографована, фотографовано голову з переду і з боку.

Із усіх повисше поданих помірив і спостережень ми маємо під рукою тільки наступуючі пересічні вартости для муштин усіх областей нашої України:

Колір волосся	Показчик носовий
Колір очей	Профіль носа
Зріст стоячки	Показчик рук
Показчик головний	Показчик ніг
Показчик висоти голови	Показчик тулова.
Показчик лицевий	

Ось перегляд тих пересічних вартостей, обчислених Хведором Вовком і його учениками:

І. Українці північної полосої.

ОБЛАСТИ:	Курська губ.		Черниг. губ.		Київ. губ.	Волинськ. губ.		Холм. губ.	Середня для цілої північної полосої		
	півн. уїзди	півд. уїзди	східні уїзди	юго-з. уїзди	Ра-ров дом.у.	півн. с.у.	півн. зах.у.	Сержпу-товський			
Дослідники:	Лебедев		Вовк і Руденко		Сахаров	Вовк і Сахаров		Сержпу-товський			
Число помірив.....	32		80	141	23	43	66	59	444		
I. Колір волосся в %	ясний	58,0	20,0	12,5	7,2	8,7	—	—	28,8	16,9	
		каштанов. ...	42,0	60,0	27,5	34,4	30,4	39,5	44,6	28,8	38,5
	темний	—	20,0	60,0	57,8	60,8	60,4	55,3	42,3	44,6	
		мішаний	58,0	60,0	27,5	22,3	39,1	60,4	60,0	52,5	47,5
II. Зріст в %	малый	34,0	20,0	35,0	40,6	34,7	2,3	9,2	23,7	25,0	
		вище серед. ...	8,0	20,0	37,5	37,1	26,0	37,2	30,7	23,7	27,0
III. Гол. показчик в %	пересічний ..	1663,5		1649	1659	1657	1643	1656	1667	1656,3	
		нище серед. ...	15,3		21,2	18,4	13,0	20,9	13,6	15,2	16,8
		високий	28,1		30,0	28,2	30,4	39,5	34,8	20,3	30,2
		пересічний ..	28,1		28,8	29,6	30,4	25,8	30,3	37,2	30,1
IV. Висота чер. прод. діам.=100	доліхокеф. ...	28,1		20,0	23,7	26,0	13,9	21,2	27,1	22,9	
		мезокефаль. ...	83,3		83,6	82,3	83,8	83,0	81,6	82,8	82,9
		суббрахікеф. ...	9,0		5,0	8,1	4,3	—	9,0	8,4	6,2
		брахікефаль. ...	9,0		10,0	20,5	17,3	18,6	12,1	8,4	13,8
V. Лицевий показчик	суббрахікеф. ...	36,3		35,0	31,3	17,3	44,1	51,5	42,3	37,0	
		брахікефаль. ...	45,4		50,0	39,5	60,8	37,2	27,2	40,6	43,0
VI. Носовий показчик		71,1		71,1	70,9	72,9	72,0	71,0	71,6	71,5	
VII. Профіль носа		103,5	104,5	104,7	103,6	103,3	105,3	103,3	101,8	103,7	
VIII. Довж. рук у відношенню до росту	вигнутий ...	67,7	69,3	71,9	71,2	67,8	66,0	66,6	70,5	68,8	
		прямий	7,7	5,2	6,2	10,0	17,3	4,6	4,5	13,5	8,6
		вгнутий	46,1	36,8	61,2	62,4	60,8	76,7	77,2	28,8	56,0
IX. Довж. ніг до росту	вгнутий	46,1	57,8	32,5	27,5	21,7	18,6	18,1	57,6	36,2	
		у відношенню до росту	44,9	43,7	45,2	45,3	43,0	44,9	44,3	43,9	44,5
X. Відн. довж. ніг до бюсту ..		47,9	47,6	47,5	47,9	47,2	47,5	47,3	48,8	41,7	
		90,2		90,4	91,8	89,7	90,8	89,9	95,7	97,2	

II. Українці се-

ОБЛАСТИ:	Вороніж. губ.		Харківська губ.			Полтав. губ.	
	Проходров 4)	Лебедев	Гильченко	Краснов	Кондрашенко	північн.-східн. у.	поłudн.-зах. у.
Дослідники:						Чикаленко Шульгин і Руденко	
Число помірив	170	16	—	—	97	296	138
I. $\left\{ \begin{array}{l} \text{колір} \\ \text{волося} \\ \text{в } \% \\ \text{колір} \\ \text{очей} \\ \text{в } \% \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{ясний} \\ \text{каштанов.} \\ \text{темний} \\ \text{ясний} \\ \text{мішаний} \\ \text{темний} \end{array} \right\}$	—	17,0 50,0 33,0 44,0 44,0 12,0	39,0 61,0 52,7 47,3	41,3 58,7 54,7 45,2	— 21,6 78,3 9,2 16,4 74,2	7,8 33,7 58,3 10,9 57,0 32,0	9,4 34,3 56,2 28,2 52,1 19,5
II. Зріст $\left\{ \begin{array}{l} \text{пересічний} \\ \text{в } \% \left\{ \begin{array}{l} \text{малий} \\ \text{нище серед.} \\ \text{вище серед.} \\ \text{високий} \end{array} \right. \end{array} \right\}$	1658 18,0 30,0 32,0 20,0	— 31,2 31,2 31,2 6,2	1642 — — — —	1645 18,0 47,5 20,3 14,0	1682 12,3 17,5 25,7 44,3	1675 7,7 25,0 34,1 33,1	1702 3,6 18,1 23,9 54,3
III. Гол. показчик $\left\{ \begin{array}{l} \text{пересічний} \\ \text{в } \% \left\{ \begin{array}{l} \text{доліхокеф.} \\ \text{мезокефаль.} \\ \text{субрахікеф.} \\ \text{брахікефаль.} \end{array} \right. \end{array} \right\}$	81,0 ¹⁾ — — — —	83,0 — 11,0 — 88,8	— — — — —	83,2 ²⁾ — — — —	83,4 4,1 12,3 35,0 48,4	83,0 3,7 14,1 34,4 47,6	83,5 3,5 10,1 38,4 47,8
IV. Висотний показчик	—	69,8	67,6 ³⁾	—	70,8	72,0	72,7
V. Лицевий показчик	—	104,3	—	—	101,3	102,8	102,3
VI. Носовий показчик	—	71,5	69,8 ⁴⁾	—	72,4	70,3	71,8
VII. Профіль носа $\left\{ \begin{array}{l} \text{вигнутий} \\ \text{прямий} \\ \text{вгнутий} \end{array} \right\}$	— — —	18,7 56,2 25,0	— — —	— — —	14,4 65,0 20,6	19,2 57,4 23,3	21,0 64,4 14,4
VIII. Довж. рук $\left\{ \begin{array}{l} \text{у відношенню} \\ \text{до росту} \end{array} \right\}$	—	44,7	—	—	45,8	44,7	44,4
IX. Довж. ніг $\left\{ \begin{array}{l} \text{у відношенню} \\ \text{до росту} \end{array} \right\}$	—	46,9	—	—	47,3	46,7	51,4
X. Відн. довж. ніг до бюсту.	—	87,0	—	—	89,8	94,2	97,5

1) Кожухов³⁹⁻⁴⁰ на 120 ч.

2) Еркерт на 80 ч.

3) Еркерт. 4) Еркерт.

редньої полоси.

Київська губернія						Поділе	Волинь	Сх. Галичина (рівнина)			Сх. Галичина верховинці			Угорські Укра- їни	Середня для цілої середньої полоси
Талко- Гриневич	Діобльд	Алешо	Артюхов			Крижанов- ський	Сахаров	Хведір Вовк	Раковський	Хведір Вовк	Хв. Вовк	Бойки			
			позудн.- зах. у.	позудн.- схід. у.	центр. уїзди							п в н.-зах. уїзди	північ- уїзд	пол.-зах. і центр.	північ. захід
—	200	120	124	271	206	52	303	48	59	104	91	75	71	53	2494
—	21,0	3,3	—	6,2	6,3	17,3	3,3	6,2	6,8	4,8	1,1	—	5,6	—	7,8
—	13,0	22,5	—	24,2	29,6	42,3	34,1	39,6	22,0	29,8	18,7	20,3	23,5	37,7	29,2
—	59,0	74,1	—	69,4	64,0	40,4	62,5	54,1	71,2	65,3	80,2	79,6	68,6	62,2	63,0
—	16,0	5,0	—	4,5	8,7	9,6	35,0	10,4	15,8	21,1	16,5	20,2	31,3	26,5	18,6
—	41,0	35,0	—	40,6	42,2	42,3	24,1	35,4	31,6	44,2	30,8	32,4	19,6	18,8	35,7
—	42,0	60,0	—	54,8	49,0	48,1	40,7	54,2	52,6	34,6	52,7	47,3	47,0	54,6	45,7
—	1669	1679	1685	1671	1664	1683	1663	1682	1664	1684	1653	1644	1667	1677	1669
—	—	9,1	5,6	9,9	9,2	5,8	9,5	17,6	7,4	23,0	28,4	10,1	16,9	13,5	—
—	—	24,1	23,3	25,4	33,0	25,0	28,3	17,2	17,5	26,4	27,0	33,3	22,6	26,2	—
—	—	25,8	33,8	35,0	31,0	28,8	36,6	41,7	37,9	28,6	28,4	32,0	30,2	31,0	—
—	—	40,8	37,0	29,5	26,7	40,4	25,4	23,3	37,0	22,0	16,2	24,6	30,2	29,3	—
83,2	84,4	83,2	84,5	83,4	82,5	82,3	82,1	83,3	83,0	82,8	83,3	83,1	84,5	84,5	83,2
3,7	8,5	5,7	4,0	2,5	7,7	7,7	6,5	—	10,1	6,4	1,1	1,3	1,4	5,5	4,7
19,4	16,0	11,6	10,4	9,9	15,0	17,3	20,7	22,9	5,0	12,9	12,1	13,3	8,4	9,5	13,1
76,8	75,5	37,5	19,3	35,8	41,2	32,7	40,9	33,3	42,3	37,0	41,8	34,6	25,3	16,9	34,1
—	—	45,0	66,1	51,6	35,9	42,3	31,6	43,7	42,3	43,5	45,0	50,6	64,7	67,8	48,1
—	71,2	68,6	70,9	67,8	67,0	72,0	70,7	70,7	72,4	70,2	71,8	71,2	72,7	73,1	70,6
—	—	100,3	103,8	103,1	103,1	105,2	102,1	100,3	104,1	99,2	101,8	101,1	105,8	102,1	102,4
—	64,1	71,8	71,8	72,1	72,3	71,2	69,3	77,7	76,5	71,4	71,7	75,4	79,4	66,0	72,1
—	—	16,7	13,7	8,1	3,1	19,5	6,6	25,0	16,9	21,1	25,3	20,4	25,6	21,9	17,0
—	—	71,7	75,0	69,7	65,5	68,9	60,9	43,7	38,9	69,2	60,4	66,3	66,5	62,3	62,0
—	—	11,7	11,3	22,1	30,5	11,5	32,4	31,2	41,1	9,6	14,3	13,2	7,8	14,8	21,0
—	—	44,3	44,8	44,5	44,7	43,4	44,3	44,6	44,7	44,3	44,2	44,3	44,2	44,0	44,5
—	—	47,3	48,4	47,7	47,5	48,3	47,4	48,0	47,8	48,6	48,0	44,7	45,4	47,6	47,6
—	—	91,1	93,2	91,7	90,4	93,5	90,5	92,4	91,9	93,5	92,5	79,0	87,3	90,8	90,9

III. Українці південної половини.

ОБЛАСТИ:	Кубанська область		Тавр. губ.	Катерин. губ.		Херсон.	Поділь. губ.		Сх. Галичина				Бачка	Середня для цілої південної половини		
	Дослідники:	Гильченко	Хв. Вовк і Чикаленко	Кондрашенко	схід. уу.	захід. уу.	Кондрашенко	Херсон і Шульгин	по Бугу	по Дніст.	Гуцули				Хв. Вовк	
											Полудневі Бойки	Галлч.	Бук.			Утри
Число помірив	61	40	37	78	167	65	61	32	93	69	30	36	20	789		
I. Колір волося	ясний	44,7	2,5	8,1	—	0,45	6,1	6,6	—	1,8	4,3	16,7	2,7	—	5,61	
	каштанов.	—	15,0	24,3	14,0	26,0	36,9	24,6	21,9	52,0	8,7	3,3	13,8	40,0	23,38	
	темний	55,3	82,5	67,5	85,0	72,4	56,9	68,8	78,1	46,5	86,9	80,0	83,3	60,0	71,01	
	очей	57,2	20,0	21,6	38,0	23,4	18,7	11,5	3,1	14,3	21,7	13,3	22,1	35,0	18,60	
в %	мішаний	—	35,0	13,5	4,2	25,7	50,0	29,5	25,0	28,5	20,3	26,7	2,7	—	23,74	
	темний	42,8	45,0	64,8	57,1	62,7	31,2	59,0	71,9	57,1	58,0	60,0	75,0	65,0	57,66	
II. Зріст	пересічний	1700	1709	1706	1716	1700	1675	1686	1691	1662	1690	1696	1700	1684	1693	
	малий	3,2	2,3	8,1	7,2	1,6	10,8	4,9	3,1	16,8	5,8	10,3	5,4	—	6,30	
	нище серед.	14,7	5,0	13,5	5,3	8,2	16,7	21,3	6,2	30,5	20,3	20,6	18,9	20,0	15,40	
	вище серед.	32,8	30,0	21,6	12,3	36,0	44,6	34,4	46,9	29,5	28,9	24,1	27,0	40,0	31,40	
в %	високий	49,1	62,7	56,7	75,4	54,1	27,7	39,4	43,7	23,2	44,9	44,8	48,1	40,0	46,90	
	пересічний	82,1	82,6	84,5	83,3	83,3	83,7	84,0	85,2	84,6	84,4	85,1	85,0	86,3	84,1	
	доліхокеф.	9,8	2,5	—	2,5	3,0	1,5	3,3	—	1,0	1,5	3,2	—	—	2,23	
	мезокефаль.	21,3	20,0	5,4	14,1	12,0	3,1	9,8	6,3	6,1	10,1	10,7	—	5,0	9,53	
III. Гол. показчик	суббрахікеф.	24,6	22,5	40,5	41,0	40,0	50,7	24,6	25,0	25,7	33,4	20,0	33,3	20,0	30,87	
	брахікефаль.	44,2	55,0	54,0	42,3	45,0	44,6	62,3	68,7	67,0	55,0	66,0	66,7	75,0	57,17	
IV. Висотний показчик	—	71,4	71,6	70,8	70,2	71,5	72,8	73,1	73,2	74,2	74,8	73,1	74,9	73,0		
V. Лицевий показчик	—	103,7	100,6	102,0	102,6	102,3	102,4	101,7	101,1	102,1	103,1	101,2	102,3	102,1		
VI. Носовий показчик	69,6	62,3	67,0	76,4	75,2	62,3	69,8	70,9	71,8	71,1	73,2	63,1	63,9	68,9		
VII. Профіль носа	вигнутий	—	32,5	8,1	—	7,5	13,8	9,8	9,3	23,4	32,4	3,3	2,7	35,0	16,2	
	прямий	—	62,5	78,3	—	62,3	75,3	62,3	56,2	58,3	41,2	50,0	63,9	55,0	60,5	
	вгнутий	—	5,0	13,5	—	29,2	10,9	27,8	34,3	18,3	26,4	46,6	33,2	10,0	23,2	
VIII. Довж. рук	—	44,4	44,2	44,3	44,3	44,3	44,4	44,2	44,2	44,2	44,4	44,4	44,3	44,30		
IX. Довж. ніг	у віднош. до росту	47,5	46,7	47,4	47,8	47,8	47,4	48,0	48,1	47,8	47,7	47,5	47,9	47,4	47,6	
	Відн. довж. ніг до бюсту	—	87,7	91,3	90,9	90,5	90,0	92,1	92,5	91,8	90,9	90,4	94,0	90,5	91,0	

Порівняння трьох полос.

ПОЛОСА		I	II	III	
Число pomірів		444	2494	789	
Колір волосся у відсотках	{ ясний	16,9	7,8	5,6	
	{ каштановатий	38,5	29,2	23,4	
	{ темний	44,6	63,0	71,0	
Колір очей у відсотках	{ ясний	47,5	18,6	18,6	
	{ мішаний	25,0	35,7	23,7	
	{ темний	27,0	45,7	57,7	
Зріст	{ у відсотках	пересічний в мм.	1656	1669	1693
		малий	16,8	13,5	6,3
		до 1650 мм.	30,2	26,2	15,4
		над 1650 мм.	30,1	31,0	31,4
		великий	22,9	29,3	46,9
Показчик головний	{ у відсотках	пересічний	82,9	83,2	84,1
		доліхокефальний	6,2	4,7	2,2
		мезокефальний	13,8	13,1	9,5
		суббрахікефальний	37,0	34,1	30,9
		брахікефальний	43,0	48,1	57,4
II казчик висоти черепа		71,5	70,6	73,0	
Показчик лицевий		103,7	102,4	102,1	
Показчик носовий		68,8	72,1	68,9	
Профіль носа	{ вигнутий	8,6	17,0	16,2	
	{ прямиий	56,0	62,0	60,5	
	{ вгнутий	36,2	21,0	23,2	
Зріст = 100	{ довжина рук	44,5	44,5	44,3	
	{ довжина ніг	47,7	47,6	47,6	
Тулів = 100; довжина ніг		91,2	90,9	91,0	

Взаємні відносини головних прикмет у важніших областях.

ОБЛАСТЬ	Зріст поміряних		Головний показчик у відсотках				Колір волося у відсотках			Колір очей у відсотках		
	поділ	%	Доліхокеф.	Мезокеф.	Суббрахлік.	Брахікеф.	ясний	каштановатий	темний	ясний	мішаний	темний
Чернігівська область	малий	18,4	0,0	3,9	5,2	9,2	2,6	9,2	6,5	0,0	9,2	9,2
	— 160 mm	21,0	1,3	2,6	9,2	7,8	1,3	10,5	9,2	2,6	13,1	5,2
	+ 1650 mm	31,6	2,6	6,5	5,2	17,1	1,3	14,5	14,5	2,6	11,8	17,1
	високий	2,9	1,3	5,2	9,2	13,1	2,6	14,5	10,5	5,2	11,8	9,2
Київська область (півд. захід)	малий	10,0	2,5	3,8	—	5,0	—	6,2	3,7	12,5	5,0	3,7
	— 1650 mm	25,0	—	3,8	12,5	8,7	—	10,0	15,0	—	10,0	15,0
	+ 1650 mm	25,0	6,2	—	8,7	10,0	—	5,0	20,0	12,5	10,0	13,7
	високий	40,0	1,2	6,2	15,0	17,5	2,5	3,7	33,7	2,5	13,7	23,7
Херсонська область	малий	2,5	—	—	—	2,5	—	—	2,5	—	2,5	—
	— 1650 mm	5,0	—	—	—	7,5	—	2,5	5,0	2,5	2,5	2,5
	+ 1650 mm	30,0	—	10,0	7,5	10,0	—	2,5	25,0	7,5	10,0	10,0
	високий	62,5	2,5	12,5	12,5	25,0	2,5	10,0	50,0	10,0	20,0	32,5
Гуцули	малий	6,5	—	—	3,0	3,7	0,7	0,7	5,2	1,4	0,7	4,4
	— 1650 mm	18,9	—	0,7	4,4	14,1	2,3	1,4	15,4	2,9	4,4	11,7
	+ 1650 mm	29,2	—	3,0	8,1	17,0	1,4	2,3	24,4	9,0	2,3	17,0
	високий	45,2	1,4	3,7	14,8	25,9	2,3	4,4	39,4	7,4	9,6	29,1

Оттак покійний Хведір Вовк прийшов до цього погляду, що відповідно до антропологічних прикмет нашого народу, нашу Україну можна розділити на отсі три полоси:

I. Північна полоса, що займає Курщину, Чернігівщину, північну Київщину (Радомишльський округ), а далі північну Волинь і Холмщину.

II. Середня полоса, що обнімає: Вороніжщину, Харківщину, Полтавщину, Київщину (без Радомишля), північне Поділля, південню Волинь, а вкінці східню Галичину, крім Гуцульщини, південньої Бойківщини, а також Закарпаття, що тепер належить до Чехословаччини.

III. Південня полоса, до якої належать: південня Бойківщина, Гуцульщина, південне Поділля, а вкінці: Херсонщина, Січеславщина (Катеринославщина), Таврія, Кубань, а також українські кольонії в давній південній Угорщині, а саме в Бачванському комітаті, що тепер належить до Югославії.

Ось коротка характеристика антропологічних прикмет населення тих згаданих трьох полос:

I. Українці північної полоси мають волосся й очи досить ясні, їх пересічний ріст близький середнього, вони переважно підкруглоголові, високоголові, середньолиці, а ніс у них досить широкий, із часто вгнутих профілем.

II. Українці середньої полоси мають волосся більше темне, переважно темно буре, їх очи теж темніші, їх ріст висший середнього і зближується вже до високого росту, їх голова майже брахікефальна й висока, лице в них середньо-широке а ніс вузкий і переважно з рівним профілем.

III. Українці південньої полоси мають волосся й очи ще темніші, ріст майже високий, голова майже кругла і висока, із дуже значним відсотком правдивих круглоголових, лице середньошироке, а ніс вузкий і переважно рівний.

Із поданих обчислень видно наглядно, що в Українців загалом є нахил до високого росту, темного убарвлення волосся й очей, до кругло- й високо-головости, вузколицости й вузконосости. З усього видно, що злука тих згаданих антропологічних прикмет є власне характеристичною основою українського антропологічного типу. Поступаючи від полудневої полоси чим раз то дальше на північ, аж до північних етнографічних границь нашої України ми бачимо, що цей згаданий тип поступенно змінюється, він стає чим раз низший, чим раз ясніший, чим раз менше круглоголовий, чим раз більш широ-

колицій і широконосий. Всеж таки навіть в згаданій північній полосі, ми знаходимо ще:

темноволосих	44,5%,
темнооких	27,0%,
високорослих	23,0%,
круглоголових	43,0%,

а злука тих всіх згаданих характеристичних прикмет появлюється найчастійше з поміж всіх інших комбінацій. Це замітне ослаблення антропологічного типу темних, високорослих круглоголовців, що є основою антропологічних прикмет нашого народу, є певно спричинене впливами головно сусідньої так званої Східньої (Орієнтальної) раси, яка переважає у північних Славян: Поляків, Білорусів і Москалів.

На основі всіх даних покійний Хведір Вовк прийшов до цього глибокого переконання, що наш український народ належить до Ядранської (Адрійської) раси, себто до Південних Славян. Цю Ядранську расу вважав незабутний наш вчений властивою славянською расою та був цього погляду, що північні Славяне є зіславянщеними Фінами й іншими ясноволосими низькорослими, довгоголовими, широколицими, неславянськими племенами.

Ці свої погляди висказував покійний наш вчений отверто у своїх викладах і вони поширювалися посеред освічених кол у Петербурзі. І коли в часі великої війни навіть поважні петербурські дневники писали, що Москалі не мають обовязку приносити так страшні жертви для ідеї „освободження Славян“, бож вони самі прецінь не є Славянами, то це був власне відгук поглядів нашого вченого.

Попри те все Хведір Вовк був вповні свідомий цього, як дуже складним питанням є власне справа походження Славян загалом і поодиноких славянських племен зокрімна і наш великий знавець антропології збирав матеріяли до розяснення цього питання дослідами етнографічними й передісторичними, Він мав вже намічені певні оригінальні ідеї... та вони лягли з ним до гробу...

Згадані погляди нашого великого Вчителя на расовість Славян загалом, а Українців в подрібности, не були несподіванкою для науки. Вже знаменитий французський антрополог Нату, при нагоді свого побуту в Києві, з нагоди конгресу археологів і передісториків тамже в 1876 р., звернув увагу на це, що Українці дуже подібні до Сербо-Хорватів. Від цього

часу цей погляд нераз згадувався на засіданнях Антропологічного Товариства в Парижі й коли покійний Хведір Вовк оголосив свою працю про антропологічні прикмети наших Гуцулів³⁵⁾ (1908 р.), Денікер, що був тоді професором згаданої парижської Антропологічної Школи, причислив це наше плем'я до своєї Ядранської раси³⁰⁻³¹⁾. Цей самий вчений, найліпший знавець антропологічних відносин в європейських народів, довідавшись про висліди дослідів Хведора Вовка, вповні згодився з його поглядами й зачислив цілий український народ до своєї Ядранської раси, що він і ствердив у своєму новому виданню свого знаменитого твору: „Раси й народи Землі“³⁰⁾ а також в своїй статі про європейські раси, в новому виданню російської енциклопедії Брокгавза-Ефрона, що я мав нагоду бачити в коректорських відбитках, в часі моїх студій в Робітні Брока в Парижі 1914 р. На жаль, о скільки нам відомо, згадане нове видання „Рас і народів Землі“ з причини наглої смерті автора до сьогодні непобачило деннього світла, а згадане нове видання енциклопедії Брокгавза, коли й появилось, цілком недоступне для вчених західної Європи. З огляду на це ми вважали своїм святим обов'язком подати отсим до прилюдної відомості ці, для науки антропології так многоважні, погляди Вовка про расовість нашого українського народу, враз із тим доказовим матеріалом, який під цю пору був нам доступний.

Розуміється, що на основі багатого й всестороннього антропометричного матеріалу, зібраного покійним Хведором Вовком і його учениками, можнаби подати докладний опис антропологічних прикмет нашого українського народу загалом і всіх його племен в подрібности, можнаби прослідити докладно, які чинники й в якій мірі вплинули на утворення цієї особливої відміни Ядранської раси, можнаби ясно зобразити взаємні відносини нашого українського антропологічного типу до всіх інших славянських народів, можнаби кинути важне освітлення на питання: які первісні расові чинники лежать в основі антропологічного характеру всіх наших племен, а тим самим підійти ближче до таємного питання: до якої раси належали первісні Праславяне; можнаби вкінці належно спростувати всі ті хибні й дивовижні погляди про расовість українського народу, які від довшого часу поширюються у чужій антропологічній літературі.

Ненадійна люта смерть не дозволила нашому великому вченому антропологові, Хведору Вовкови, dokonати цього вели-

кого а для науки так многоважного завдання — це є обовязком наших українських антропологів. Маємо повну надію, що вони сповнять гідно цей святий обовязок.

Les idées de feu M. Théodore Volkov (Wowk) sur la race
du peuple ukrainien

par Jean Rakowsky.

Résumé.

Le grand savant ukrainien Théodore Volkov, proprement dit Wowk, ancien professeur à l'Ecole d'Anthropologie à Paris, ensuite professeur d'anthropologie à l'Université et conservateur du Musée Imperial Aléxandre III à St. Pétersbourg, a étudié assidûment le problème de la race des Ukraïniens. Lui même il a fait beaucoup des recherches anthropométriques dans sa patrie et outre cela il organisa à l'aide des ses disciples les mêmes recherches dans tout le territoire ethnographique du peuple ukrainien. Ainsi de 1903 iusqu'à 1914 on a ramassé un matériel anthropométrique considerable.

Malheureusement M. Wowk (Volkov) n'a pas réussi à publier ses études du matériel ramassé. La grande guerre et sa mort imprevue en 1916, ne lui ont pas permis d'achever l'oeuvre commencée. Deux rapports sur les voyages en Galicie et en Boukoutine, presentés aux séances de la Société d'Anthropologie de Paris, un aperçu sur les caractères anthropologiques des Houtzouls, montagnards ukrainiens des Karpathes orientaux, imprimé dans les publications de la Société Scientifique ukrainienne à Léopol et deux articles populaires sur la race des Ukraïniens, écrits en langue russe — c'est tout ce qu'il nous a laissé ce grand savant, profondément regretté par tous les anthropologues et ethnologues.

Bien convaincus de la grande importance des idées de feu M. Wowk (Volkov) nous allons faire connaître les résultats des ses recherches en question, jusqu'à present tout à fait inconnus en anthropologie. Or, en se basant sur le materiel anthropométrique susmentionné, M. Wowk (Volkov) etait d'avis, que d'après les caractères anthropologiques du peuple Ukraïmien on peut diviser leur pays en trois zones: septentrionale, centrale et méridionale.

I. Les Ukraïniens de la zone septentrionale, c'est-à-dire des gouvernements Koursk et Tchernyhiw (Tchernigow), de la zone septentrionale des gouvernements Kyiw (district de Radomysl) et Wolyn (Volhynie) et ceux du gouvernement Kholm.

Ils ont les cheveux assez clairs et même en moyenne: blonds 16,9%, châains 38,5%, bruns 44,6%, et les yeux moins foncés, en moyenne: clairs 47,5%, mélangés 25%, foncés 27%. Leur taille s'approche de la moyenne et elle mesure en moyenne 1656,3 mm; spécialement elle est petite chez 16,8%, moyenne chez 60,3% et grande chez 22,9%.

En ce qui concerne leur indice céphalique, ils sont sousbrachycéphales (82,9), spécialement ils ont en moyenne: des dolichocéphales 6,2%, des mesaticéphales 13,8% et brachycéphales 80%.

En outre ils sont hypsicéphales (71,5%), mésoprosopes (103,7), et encore leptorrhines (68,8), bien que leur profil du nez est assez souvent concave (36,2%).

II. Les Ukraïniens de la zone centrale, savoir des gouvernements Woronij, Kharkiw, Poltawa, Kyiw (sans district Radomysl), la partie septentrionale du gouv. Podilé et la partie méridionale du gouv. Wolyn, enfin Galicie orientale, excepté les Houtzouls, ainsi que les Ukraïniens de l'ancienne Hongrie, maintenant appartenants à la république Tchecoslovaque.

Leur cheveux sont plus foncés; en moyenne ils ont: des cheveux blonds 7,8%, des châains 29,2% et bruns 63%. Leurs yeux sont aussi plus foncés, spécialement ils les ont: des yeux clairs 18,6%, des mélangés 35,7% et des foncés 45,7%.

Leur taille est au-dessus de la moyenne et s'approche à la taille haute (1669).

Leur tête est en moyenne sousbrachycéphale (83,2), hypsicéphale (70,6), mésoprosope (102,4) et leptorrhine (72,1).

III. Les Ukraïniens de la zone méridionale, précisément les Boïkis méridionaux et les Houtzoules qui demeurent dans les Carpathes orientales, après les Ukraïniens de la partie méridionale du gouv. Podilé, enfin ceux des gouvernements Kherson, Sitcheslaw (Ekaterinoslaw), Tavrie, et du territoire de Kouban, ainsi que les coloniaux ukraïniens en Hongrie méridionale, dans le comitat de Bacska (Batchka) — tous ils ont les mêmes caractères anthropologiques, mais encor plus accentués.

Alors la couleur de leurs cheveux est en moyenne: blonde en 5,6%, châaine en 23,4% et brune en 71%; la couleur de leurs yeux est claire en 18,6%, mélangée en 23,7% et foncée en 57,7%. Leur taille est en moyenne presque haute et mesure 1693 mm. Elle est petite seulement de 6,3%, moyenne de 46,8% et haute de 46,9%. En ce qui concerne la forme de la tête, ils sont en moyenne presque brachycéphales, en comptant des dolichocéphales seule-

ment 2,2%, des mesocéphales 9,5%, des sousbrachycéphales 30,9% et des brachycéphales vrais 57,4%. En outre ils sont hypsicéphales (73%), mésoprosopes (102,1) et leptorrhines (68,9). Le profil de leur nez est convexe en 16,2%, droit en 60,5% et concav en 23,3%.

Les calculs des corrélations de ces caractères anthropologiques nous montrent, que les Ukraïniens méridionaux sont pour la plupart de coloration foncée, de haute taille, brachycéphales, plus-ou-moins leptoprosopes et leptorrhines. En outre ils ont le tronc svelte, les membres proportionnellement longs.

La combinaison de ces caractères anthropologiques, justement le type Adriatique, constitue la base du typ anthropologique du peuple Ukraïzien.

En s'avançant de la zone méridionale jusqu'aux limites ethnographiques occidentales on trouve, que ce type s'affaiblit peu à peu tellement, que dans la zone occidentale nous avons déjà :

des cheveux clairs	17%
des yeux clairs	47%
des petites tailles	17%
des dolichocéphales	6%

Néanmoins nous avons dans la même zone occidentale :

des cheveux bruns	44,5%
des yeux foncés	27%
des hautes tailles	23%
des brachycéphales	43%

et la combinaison de ces caractères atteint toujours le plus grand pourcentage (13—17%).

Cet affaiblissement du type Adriatique vers le nord est produit avant tout par l'influence de la race dite Orientale, qui prédomine chez les Slaves occidentaux voisins: Polonais, Blancs-Russes et Grands-Russes.

En se basant sur ces faits M. Wowk (Volkov) déclarait, que les Ukraïniens appartiennent à la race Adriatique, c'est-à-dire aux Slaves méridionaux.

Література.

1. Andree, R. Die Ruthenen in Galizien. Globus. XVII. 1870.
2. Golovatzki, J. Die Ruthenen und ihre Wohnsitze an den Karpathen. Mittheilungen der Geographischen Gesellschaft. Wien. 1876.
3. Чубинский, П. Малоруссы югозападного края. Труды этнографично-статист. экспедиции. VII. С.-Петербургъ. 1877.
4. Tschubinsky, P. Kurze Charakteristik der Klein-Russen. Russische Revue. XIII. St. Petersburg. 1878.
5. Ratzel, Fr. Völkerkunde. Leipzig-Wien. 1894.
6. Vlach, I. E. Die ethnographischen Verhältnisse Südrusslands. Mittheilungen der Geographischen Gesellschaft. XXII. Wien. 1879.
7. Dzieduszycki, A. Die Ruthenen. Mittheil. d. Geograph. Gesellschaft. Wien. 1884.
8. Kopernicki, J. Quelques observations céphalométriques sur les Ruthènes, les Russes et les Finois de l'est. Bulletins de la Société d'Anthropologie de Paris. Paris. 1869.
9. Kopernicki, J. Charakterystyka fizyczna górali ruskich. Zbiór wiadomości do antropologii krajowej XIII. Kraków. 1889.
10. Kopernicki, J. Die Arbeiten der letzten 15 Jahre auf anthropologischem und prähistorischem Gebiete in Galizien. Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft. XIX. Wien. 1889.
11. Majer, J. Roczny przyrrost ciała u ludności galicyjskiej, między 20-tym a 23-cim rokiem życia, jako przyczynek do jej charakterystyki fizycznej, oznaczony co do Rusinów. Zbiór wiadomości do antropologii kr. T. II. Kraków. 1878.
12. Majer, J. Charakterystyka fizyczna Rusinów naddnieprzańskich podana przez p. Czubińskiego, w porównaniu z charakterystyką Rusinów galicyjskich. Zbiór wiadomości do antr. kr. T. III. Kraków. 1879.
13. Majer, J. i Kopernicki, J. Charakterystyka fizyczna ludności galicyjskiej. Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. T. I. Kraków. 1877. T. IX. 1885. Зміст в Archiv für Anthropologie. VII.
14. Diebold, W. Ein Beitrag zur Anthropologie der Kleinrussen. Inauguration-Dissertation. Dorpat. 1886.
15. Himmel von Agisburg, H. Körpermessungen in der Bukowina. Mittheilungen d. Anthropol. Gesellschaft. Wien. 1888.
16. Talko-Hryniewicz, J. Z miejscowej antropologii. Kraj. Nr. 22. Petersburg. 1883.
17. Talko-Hryniewicz, J. Charakterystyka fizyczna ludu rusińskiego. Zbiór wiadom. do antrop. kr. XIV. Kraków. 1890.
18. Talko-Hryniewicz, J. Charakterystyka fizyczna ludności Podola. Materiały do antropol. arch. i etnogr. Akad. Umjęt. T. I. Kraków. 1890.
19. Талько-Грынцевичъ, Ю. Физическая характеристика Украинскаго народа. Протоколы Засѣд. Русскаго Антропол. Общества. III. Спб. 1892.
20. Talko-Hryniewicz, J. Charakterystyka fizyczna ludów Litwy i Rusi. Zbiór wiad. do antr. kr. XVII. Kraków. 1893. Зміст в Archiv für Anthropologie. XXIV. 1893.
21. Talko-Hryniewicz, J. Szlachta ukraińska. Materiały do antrop., archeol. i etnogr. Akad. Umjęt. II. Kraków. 1897.

22. Талько-Грынцевичъ, Ю. Къ антропологiи населенiя Подоля. Труды Антроп. Общ. военно-мед. Академiи. Спб. 1897.
23. Эркерть, Р. О. Антропологич. измѣренiя нѣкоторыхъ кавказскихъ народовъ и малороссовъ Харьковской губ. Кавказское Отдѣл. Импер. Географич. Общества. VII. 1883.
24. Weisbach, A. Körpermessungen in der Bukowina. Mittheil. d. Anthrop. Gesell. XVIII. Wien. 1888.
25. Красновъ, А. Н. Объ антропологическихъ типахъ Харьковскаго у. и города Харькова. Геогр. сборн. кружка студ. Харьк. Унив. Харьковъ. 1891.
26. Красновъ, А. Н. Объ антроп. изслѣд. и измѣр. въ Харьков. и Валковскомъ уѣзд. Русск. Антрополог. Журналь. Москва. 1900.
27. Гильченко, Н. В. Матерiалы для антропологiи Кавказа. III. Кубанскiе казаки. Труды Антроп. Отдѣл. Общ. Любит. Естествозн. XVIII. Москва. 1897. Эмист в Archiv für Anthropologie. XXII.
28. Retzius, G. The so-called North European Race of Mankind. Journ. Anthropol. Inst. London. 1909.
29. Ripley, W. The races of Europe. 2-e ed. London. 1912.
30. Deniker, J. Les races et les peuples de la terre. Paris. 1900 et 1914 (?)
31. Deniker, J. Les six races composant la population actuelle de l'Europe. Huxley Mem. Lecture. Journ. Anthropol. Inst. London. 1904.
32. Deniker, J. Essai d'une classification des races humaines. Bull. Soc. Anthropol. Paris. 1889.
33. Volkov, Th. Rapport sur les voyages en Galicie Orientale et en Bukovine en 1903 et 1904. Bulletins et Mémoires de la Société d' Anthropologie de Paris. Paris. 1905.
34. Volkov, Th. Rapport sur le voyage en Galicie Oriental en 1905. Bullet. et Mémoires de la S-té d' Anthropologie de Paris. 1906.
35. Вовк, Хв. Антропометричнi дослiди українського населення Галичини, Буковини й Угорщини. Матерiалы до українсько-руської етнологiї. Т. X. Наукове Тов. ім. Шевченка. Львiв. 1908.
36. Волковъ, О. Украинцы въ антропологическомъ отношенiи. Украинскiй Вѣстникъ Nr. 7. Спб. 1906.
37. Волковъ, О. К. Антропологическiя особенноти Украинскаго народа. Украинскiй народъ въ его прошломъ и настоящемъ. Т. II. Петроградъ. 1916.
38. Rakowsky Iwan. Les caractères anthropologiques du peuple ukrainien. I. Sjezd slovanských geografů a ethnografů v Praze r. 1924.
39. Кожуховъ, А. Н. Малороссы Волинской губ. Русскiй Антропологич. Журналь. XVII—XVIII. Москва. 1904.
40. Kożuchow, A. Kleinrussen in Wolhynien. Archiv f. Anthropol. 1907.
41. Прохоровъ, К. Г. Къ антропологiи населенiя... Воронежской губ. Русскiй Антропол. Журналь. XXV—XXVI. Москва. 1907.

Иван Раковский.